

SYMPOZJA MEMLINGOWSKIE MUZEUM NARODOWE W GDAŃSKU

Dyrektor Muzeum Narodowego Gdańsku, sprawujący pieczę nad *Sądem Ostatecznym* Hansa Memlinga, arcydziełem malarstwa niderlandzkiego, ustanawia organizowane cyklicznie co cztery lata, począwszy od grudnia 2017 r., międzynarodowe sympozja naukowe, każdorazowo połączone z wystawą korespondującą z tematem obrad uczonych.

Punktem wyjścia pozostaje Hans Memling i jego gdańskie *opus magnum*, szerszym kontekstem zaś malarstwo niderlandzkie XV i początków XVI w. (forma, treści, mecenat, oddziaływanie i inne zagadnienia). Pragniemy, by obecność *Sądu Ostatecznego* w naszym mieście stała się pretekstem do ustanowienia Muzeum Narodowego w Gdańsku instytucją skupiającą najwybitniejszych badaczy na cyklicznych konferencjach.

Dokumentacją naukową każdego sympozjum będzie publikacja zawierająca teksty wystąpień badaczy.

/ I /

Sympozjum Memlingowskie *Hans Memling i sztuka dewocji osobistej w Niderlandach XV i początku XVI w.*

Przedmiotem sympozjum będzie zarówno dewocyjna twórczość Memlinga, jak i twórców niderlandzkich XV i początku XVI w. Obejmie obrazy, ryciny, wczesne książki drukowane, manuskrypty iluminowane, rzeźby, tapiserie, drobne przedmioty dewocyjne.

Słowa kluczowe: *devotio moderna*, *Kultbild*, *Andachtsbild*, *simulacrum*, dyptyki, tryptyki dla potrzeb indywidualnej pobożności, hierarchia ich oglądu, typy ikonograficzne: *Mater Dolorosa*, *Vir dolorum* i inne, repetycje wizerunków acheiropoietycznych, obiekty dewocyjne jako pamiątka i zastępstwo obrazu kultowego, relacja między tekstem a obrazem, dotykliwość obiektu dewocyjnego, obraz dewocyjny jako przedmiot manipulacji, druki dewocyjne, kodeksy iluminowane, praktyki modlitewne, gesty modlitewne, obrazy do dewocji osobistej – funkcje, kontekst przestrzenny, kontekst teologiczny, psychologiczny, antropologiczny; seryjność i standaryzacja produkcji sztuki dewocyjnej, drobne przedmioty dewocyjno-medytacyjne

PROGRAM I SYMPOZJUM MEMLINGOWSKIEGO

Gdańsk, 1 grudnia 2017

- 10⁰⁰ – otwarcie sympozjum

CZĘŚĆ I

Hans Memling i sztuka dewocji osobistej

Pierwsza część konferencji poświęcona będzie różnym aspektom twórczości dewocyjnej Hansa Memlinga. Omówione zostaną przekształcenia ikonograficznych modeli bizantyńskich w twórczości malarza z Brugii i potencjał dewocyjny obrazów o takiej genezie. Następnie przedstawiona zostanie na wybranym przykładzie dewocyjna rola dyptyków Memlinga i ich wpływ na sztukę włoską w XV i pocz. XVI w. Osobno przedmiotem refleksji będzie rola portretów dewocyjnych Memlinga w kontekście procesu medytacji religijnej.

- 10¹⁰

Dr Till Holger Borchert

Dyrektor Musea Brugge

Memling i tradycja bizantyńska

- 10³⁰

Dr John Oliver Hand

Kurator Działu Malarstwa Północnego Renesansu National Gallery of Art w Waszyngtonie

Dyptyk Memlinga ze świętą Weroniką i Janem Chrzcicielem

- 10⁵⁰

Dr Ingrid Falque

Współpracowniczka FNRS afiliowana przy Université catholique de Louvain

Hans Memling i sztuka medytacji. O kilku portretach dewocyjnych Mistrza z Brugii

- 11¹⁰ – 11³⁰ – dyskusja

- 11³⁰ – 12⁰⁰ – przerwa kawowa

CZĘŚĆ II

Sztuka dewocji osobistej w Niderlandach – konteksty

W tej części ukazane zostaną bardzo różnorodne spojrzenia na sztukę dewocji osobistej. Podjęta będzie kwestia produkcji seryjnej na przykładzie wizerunków Prawdziwego Oblicza Chrystusa, zagadnienie wirtualnej pielgrzymki za pośrednictwem medium malarstwa pasyjnego, kolekcjonerstwa i swoistego gustu dewocyjnego na królewskim dworze hiszpańskim, na koniec recepcja sztuki les primitifs flamands w malarstwie kontrreformacji.

- 12⁰⁰

Dr Valentine Henderiks

Wykładowczyni Université Libre de Bruxelles; współpracowniczka naukowa Ośrodka Studiów nad Wczesnym Malarstwem Niderlandzkim w Królewskim Instytucie Dziedzictwa Kulturowego (KIK-IRPA), Bruksela

Dewocja i kreacja: produkcja portretów Chrystusa w warsztacie Albrechta Bouts

- 12²⁰

Prof. Antoni Ziemia

Uniwersytet Warszawski, Kurator Zbiorów Dawnej Sztuki Europejskiej w Muzeum Narodowym w Warszawie

Niderlandzkie panoramy pasyjne wobec instrumentarium pielgrzymkowego

- **12⁴⁰**
mgr Aleksandra Stanek
Gdańsk
Hiszpańsko-flamandzka sztuka dewocji osobistej w kolekcji królowej Izabeli Katolickiej
- **13⁰⁰**
Dr hab. Marcin Kaleciński Prof. UG
Kierownik Zakładu Historii Sztuki Nowożytniej Instytutu Historii Sztuki Uniwersytetu Gdańskiego
Długie trwanie niderlandzkiego modelu malarstwa dewocji osobistej w sztuce kontrreformacji we Flandrii
- **13²⁰ – 13⁴⁵** – dyskusja
- **14⁰⁰ – 15⁰⁰** – przerwa na lunch

CZĘŚĆ III

Sztuka dewocyjna w Niderlandach: modlitewniki iluminowane, grafika, tkaniny

Konferencję zamykają referaty poświęcone różnym formułom sztuki dewocyjnej: malarstwu książkowemu (ukazanemu w kontekście relacji niderlandzko - włoskich oraz jako studium pewnego fenomenu ikonograficznego), grafice, której funkcje zanalizowano poprzez świadectwa ikonograficzne, na koniec dewocyjnej tapiserii, przykładu sztuki swoiście mobilnej.

- **15⁰⁰**
Dr Scot McKendrick
Dyrektor Kolekcji Dziedzictwa Zachodnioeuropejskiego, British Library w Londynie
Włoch w niderlandzkim kostiumie: Godzinki Frescobaldi-Gualteroti
- **15²⁰**
Dr Katarzyna Płonka-Bałus
Instytut Historii Sztuki, Uniwersytet Gdański, Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich
Ciemność jako doświadczenie mistyczne. Rozważania o miniaturze pasyjnej w Godzinkach Voustre Demeure
- **15⁴⁰**
Dr Joanna Sikorska
Kurator, Gabinet Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Warszawie
Obraz grafiki. Forma i funkcja sztuki graficznej z perspektywy malarzy niderlandzkich XV i początku XVI w.
- **16⁰⁰**
mgr Zofia Jackson
Doktorantka realizująca projekt badawczy dotyczący nowożytnych tapiserii na Uniwersytecie w Zurychu
Tapiseria z Madonną z Dzieciątkiem i św. Anną w Muzeum Narodowym w Krakowie na tle wczesnych tapiserii dewocyjnych
- **16²⁰ – 16³⁵** – dyskusja i zakończenie Sympozjum

WARUNKI UCZESTNICTWA

1. **Miejsce Sympozjum:** Hotel Almond, ul. Toruńska 12, 80-747 Gdańsk
2. Wszystkie wystąpienia będą tłumaczone symultanicznie na język polski lub język angielski przez dwóch tłumaczy kabinowych.
3. Organizatorzy nie refundują uczestnikom kosztów podróży i pobytu.
4. Obowiązuje rejestracja. Zgłoszenia zawierające imię i nazwisko, nazwę instytucji i adres proszę przysyłać na adres: k.ficak@mng.gda.pl, m.posadzka@mng.gda.pl.
5. **Sekretariat I Sympozjum:**
Klaudia Ficak, Małgorzata Posadzka, Olga Broniewska
Muzeum Narodowe w Gdańsku, ul. Toruńska 1, 80-822 Gdańsk
Tel. 48 58 301 70 61 w. 224 lub 209
k.ficak@mng.gda.pl, m.posadzka@mng.gda.pl

Wystawa towarzysząca I Sympozjum Memlingowskiemu

***Zamieszkać z Chrystusem i Marią.
Sztuka dewocji osobistej w Niderlandach 1460–1520.
Wystawa ze zbiorów polskich.***

Miejsce: Muzeum Narodowe w Gdańsku / Oddział Zielona Brama, ul. Długi Targ 24,

Termin: 1.12.2017 – 28.02.2018, wernisaż 30.11.2017

Kurator: dr hab. Marcin Kaleciński Prof. UG

Wystawa *Zamieszkać z Chrystusem i Marią. Sztuka dewocji osobistej w Niderlandach 1460–1520* przedstawia fenomen sztuki religijnej późnego średniowiecza – twórczość powstała poza liturgią i oficjalnym kultem, bez bezpośredniej kontroli Kościoła, zrodzoną z emocjonalnej potrzeby religijnej więzi. Prezentowane dzieła pochodzą z polskich zbiorów państwowych, kościelnych i prywatnych.

Wielki niderlandzki teolog XIV wieku Geert Groote tak pisał o potrzebie otaczania się świętymi obrazami: [...] *wszystko zaś po to, by prowadzić rozmowę, szukać rady i zadawać pytania Jemu oraz świętym; by składać siebie Jemu i im w ofierze, jak to czynią postulsi domowi studzy; i byśmy wierni w tej służbie i posłuszeństwie, również [mogli] prosić o pomoc i wyzbyć się pragnień; zaiste zamieszkać w jednym domu z Chrystusem i Marią, pielgrzymować z pielgrzymami, płakać z płaczącymi, radować się z radującymi i cierpieć z cierpiącymi.*

Na wystawie zobaczymy dzieła ukazujące macierzyństwo Marii i Pasję Chrystusa w intymnym, lecz dramatycznym i zacieśniającym dystans kadrze. Trzymane, wręcz tulone w rękach, oglądane twarzą w twarz, miały szczególnie wymiar poznawczy, dawały wrażenie osobistego udziału w Męce, „pośredniczyły” w odpuszczeniu grzechów i zagwarantowaniu wstawiennictwa Marii. Sztuka dewocji osobistej (rozumianej najszlachetniej pobożności) była uzewnętrznieniem obyczajów, nurtów i praktyk religijnych, a jej fundamentem był czternastowieczny nurt religijny *devotio moderna*, w którym objawił się model życia wspólnotowego i pobożności pozaliturgicznej, indywidualnej, o wyraźnym rysie mistycznym. Na wystawie ujrzymy dzieła mistrzów niderlandzkich schyłku gotyku i renesansu specjalizujących się w malarstwie na potrzeby osobistej dewocji, w tym m.in. prace z warsztatów Albrechta Boutsy, Mistrza Legendy św. Marii Magdaleny, Joosa van Cleve i Quentina Massysa.

Mentalność religijną w Niderlandach w sposób szczególnie kształtowały bogato iluminowane modlitewniki. Ich codzienna, pobożna lektura dawała dniom rytm, a modlącemu się – poczucie uświęcenia czasu i troski o pośmiertne losy duszy. Podstawową funkcją modlitewników było uświadomienie człowiekowi jego grzesznej natury – praktyki modlitewne służyły jej przezwyciężeniu na drodze do zbawienia, pozwalały wiernym mentalnie pielgrzymować u boku Chrystusa. Gdańska wystawa będzie nadzwyczajną i pierwszą w tak szerokim wyborze okazją do obejrzenia większości niderlandzkich modlitewników ze zbiorów polskich, w tym przede wszystkim z Biblioteki Czartoryskich Muzeum Narodowego w Krakowie.

Wczesne niderlandzkie metaloryty i miedzioryty dewocyjne funkcjonowały w sferze prywatnej i służyły religijnej refleksji. Często naklejano je na ściany, wklejano do kodeksów, a zwłaszcza do prywatnych modlitewników. W prezentowanym na wystawie wyborze zwracają uwagę unikatowe metaloryty, wklejki w inkunabułach ze zbiorów Biblioteki Gdańskiej PAN oraz miedzioryty pasyjne Mistrza I A M van Zwolle. Szczególnie cennym świadectwem mobilnej sztuki dewocji jest tapiseria ze Świętą Rodziną z początku XVI wieku, jedna z kilkunastu tego typu zachowanych na świecie.

W ramach wystawy po raz pierwszy zostanie zrekonstruowane wnętrze znane z niderlandzkiej ikonografii Zwiastowania, wypełnione oryginalnymi średniowiecznymi meblami, dewocjonaliami i przedmiotami codziennego użytku. W tej wyodrębnionej przestrzeni zwiedzający znajdą m.in. rzadkie w zbiorach polskich figurki dewocyjne z Mechelen.

Te i inne eksponaty, niegdyś świadectwa żarliwej wiary, dadzą widzom okazję do szczególnej refleksji nad fascynującym przejawem kultury religijnej, którym była sztuka dewocji osobistej w Niderlandach u schyłku gotyku i we wczesnym renesansie.

Wystawa została sfinansowana ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego